

Pavel Štěpán (Praha)

NOVÁ PRAŽSKÁ DETOPONYMICKÁ URBANONYMA¹⁾

NEW DETOPONYMIC URBANONYMS IN PRAGUE

The paper analyses the motivation and functions of the detoponymic urbanonyms that came into existence between the years 1998 and 2011. The analysed names of streets and other public places in Prague are classified into four basic categories: (1) names with an orientation function, (2) names with a commemorative function, (3) names with a systemic function, (4) names expressing proprietary relationships. Unlike the names formed in the preceding periods, these newer names do not display many deviations from the usual form of detoponymic urbanonyms. This fact enables the author to devote more attention to the motivation of the individual names, though the form is also analysed within the individual motivation categories.

Keywords

onomastics, urbanonyms, detoponymic urbanonyms, street names

1. Úvodní část

Nová výstavba a s ní související vznik většího počtu nových ulic zejména v okrajových částech hlavního města Praha si čtrnáct let po vydání druhého dílu encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství²⁾ vyžádaly publikaci jejího třetího, dodatkového dílu,³⁾ který (kromě oprav a doplňků k heslům uvedeným v prvních dvou dílech a rejstříku německých názvů pražských ulic užívaných před rokem 1918 a v období 1940–1945) obsahuje 839 hesel věnovaných nově pojmenovaným ulicím a dalším urbanonymickým objektům. V této stati navážeme na naše předcházející příspěvky věnované problematice (především pražských) detoponymických urbanonym.⁴⁾ Na materiálu, který poskytuje PrUI 3, budeme sledovat současné tendence, které se projevují při vzniku tohoto specifického typu urbanonym. Východiskem analýzy bude v této stati motivace detoponymických urbanonym. Rozvineme tak naše vymezení motivačních typů detoponymických urbanonym, které vychází především z funkčního

¹⁾ Příspěvek vznikl v rámci grantu GA ČR č. P406/12/P600 a s podporou RVO: 68378092.

²⁾ M. Lašťovka – V. Ledvinka a kol., Pražský uličník, 2. díl, Praha 1998 (1. díl, Praha 1997).

³⁾ K. Jíšová – M. Lašťovka – B. Lašťovková – J. Třikač, Pražský uličník, 3. díl, Dolní Břežany 2012; dále v textu citováno (zpravidla sub voce, tedy bez uvedení konkrétní strany) jako PrUI 3.

⁴⁾ Srov. zvláště P. Štěpán, Tvoření detoponymických urbanonym (na příkladu urbanonymie hlavního města Prahy), *Acta onomastica* 52, 2011, s. 160–178.

hlediska.⁵⁾ Shrňme nyní přehled funkcí,⁶⁾ se kterými se setkáváme u detoponymických urbanonym.

1.1 Orientační funkce – vyjádření polohy nebo směru

Nejpřirozenější „speciální“ funkcí detoponymických toponym je funkce orientační. Vyjádření polohy nebo směru ulice může přispívat k usnadnění orientace v městském prostoru. Přesto však nelze říci, že by tato funkce u detoponymických urbanonym ve velkých městech převládala. Kupříkladu v Praze jsou výrazně početnější detoponymická urbanonyma, u kterých převládá funkce jiná (viz níže). Volně lze ke jménům s orientační funkcí přiřadit urbanonyma, která vznikla iradiací (přenesením) z pomístních (řídce i místních) jmen, patřících objektům nacházejícím se v místě současných ulic nebo v jejich blízkosti.

1.2 Honorifikační funkce

Za honorifikační jména jsou obvykle považovány názvy, jejichž dominantní funkcí je připomínka nebo oslava určité osoby, události nebo místa. Podle J. Davida⁷⁾ se honorifikace stala určujícím rysem moderní (nejen) české urbanonymie. Na základě analýzy současných českých uličních názvů dochází J. David ke zjištění, že „největší podíl v honorifikačním motivu mají jména osobností (celkem 78 % všech analyzovaných honorifikačních urbanonym)“. Z názvů zeměpisných objektů, především měst, států a zemí vychází oproti tomu podle Davida jen 6 % honorifikačních urbanonym.⁸⁾

Honorifikační urbanonyma utvořená od toponym můžeme rozčlenit na dvě skupiny:⁹⁾

a) Urbanonyma připomínající určitou událost, která se odehrála v místě, jež základové toponymum pojmenovává, např. *Zborovská* (podle bitvy u Zborova v roce 1917), *Lidická* (na památku zničení Lidic nacisty v roce 1942). U názvů tohoto typu je honorifikační funkce velmi výrazná.

⁵⁾ Podrobněji viz P. Štěpán, *Valtická, Radouňova, Na Blanici* (k problematice detoponymických urbanonym). In: *Varia XXI*, Banská Bystrica, v tisku.

⁶⁾ Základní funkcí urbanonym, stejně jako všech proprií, je samozřejmě funkce identifikační; M. Knappová (K funkčnímu pojetí systému vlastních jmen, *Slovo a slovesnost* 53, 1992, s. 212) hovoří o funkci „nomenační, individualizační, jinak též diferenciativní“ (srov. též R. Šrámek, *Úvod do obecné onomastiky*, Brno 1999, s. 23). Tuto základní funkci ponecháváme stranou, zaměřujeme se na speciální funkce charakteristické pro detoponymická urbanonyma, velmi těsně spjaté s jejich motivací.

⁷⁾ J. David, Honorifikace jako určující rys moderní urbanonymie. In: J. David – M. Čornejová – M. Harvalík (eds.), *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky. IV. česká onomastická konference*, 15.–17. září 2009, Ostrava – Praha 2010, s. 133.

⁸⁾ Srov. J. David, *Smršov, Brežněves, Rychlonožkova ulice. Kapitoly z moderní české toponymie*, Praha 2011, s. 179.

⁹⁾ Viz též P. Štěpán, o. c. v pozn. 5.

b) Urbanonyma připomínající určitý významný zeměpisný objekt, např. *Košická*, *Slovenská*, *Krkonošská*, *Kavkazská* apod. U těchto pojmenování bývá honorifikační funkce obvykle méně výrazná, do pozadí ji často poněkud odsouvá funkce „systémotvorná“. Urbanonyma tohoto typu se totiž většinou nevyskytují izolovaně, nýbrž vytvářejí rozsáhlejší urbanonymické systémy. Tím přecházíme k funkci, kterou jsme označili jako funkci systémotvornou.

1.3 Systémotvorná funkce

Užití detoponymických urbanonym je výhodné zvláště tam, kde je zapotřebí pojmenovat na základě určitého systému větší množství ulic. Základem systému se obvykle stává soubor toponym z určitého území. Jak již bylo uvedeno, systémotvorná funkce se může vyskytovat zároveň s funkcí honorifikační (a to tehdy, pokud je zeměpisný objekt, kterým je dané urbanonymum motivováno, dostatečně významný).

V Praze se však nezdá setkávat se i s urbanonymickými systémy, které vycházejí z názvů obcí často i velmi malých a nepříliš významných. V těchto případech podle našeho názoru o honorifikačním motivu nelze uvažovat.

V řadě případů můžeme sledovat určitou souvislost mezi polohou čtvrti v rámci Prahy a směrem, kterým leží region, jehož obce se staly základem vzniklého systému. Například v Klánovicích, ležících na samém východě Prahy, byly ulice pojmenovány podle obcí ve východních Čechách, konkrétně na Královéhradecku, v Řeporyjích (na západě Prahy) urbanonyma vycházejí z názvů obcí v západních Čechách, především na Plzeňsku a Domažlicku, v Dolních Chabrech (sever Prahy) je zaveden systém podle názvů severočeských obcí. Tato logika však neplatí vždy; kupříkladu v Sobíně a Zličíně (na samém západě Prahy) jsou ulice pojmenovány podle názvů obcí ležících na jihovýchodní Moravě.¹⁰⁾

1.4 Další specifické případy – naznačení majetkového vztahu

Do přehledu motivačních typů detoponymických urbanonym¹¹⁾ jsme začlenili rovněž pojmenování, která určitým způsobem naznačují (dřívější nebo současný) majetkový vztah k objektům nacházejícím se v dané lokalitě.¹²⁾ Jde jednak o názvy zachycující majetkové poměry ve vzdálené minulosti (obvykle ve středověku), jednak o názvy zcela nové, odrážející vlastnictví v současné době. Do první z těchto dvou skupin urbanonym patří kupříkladu název ulice *Saská* na Malé Straně, pojmenované podle tzv. Saského domu, který Karel IV. ve 14. století věnoval saskému vévodovi Rudolfovi II., dále pak ulice *Mělnická* a *Plaská* na rozhraní Malé Strany a Smíchova, nazvané podle

¹⁰⁾ Podrobněji viz P. Štěpán, o. c. v pozn. 5.

¹¹⁾ Viz P. Štěpán, o. c. v pozn. 5.

¹²⁾ Tento motivační typ je natolik pozoruhodný, že považujeme za vhodné jej zařadit do přehledu motivace detoponymických urbanonym vymezeného především na základě funkčního hlediska, a to i přesto, že v tomto případě se o žádnou specifickou funkci urbanonym nejedná.

zdejších dvorů, které patřily mělnickému proboštovi a cisterciáckému klášteru v Plasech. Druhou skupinu zcela nových názvů reprezentuje urbanonymum *Skandinávská* v Praze-Zličíně (v této ulici se nachází švédský, tedy „skandinávský“ obchodní dům IKEA).

2. Analýza nových pražských detoponymických urbanonym¹³⁾

2.1 Detoponymická urbanonyma s orientační funkcí

2.1.1 Jména vyjadřující polohu

Polohu ulice vyjadřují jednak předložková urbanonyma (*Pod Velkým hájem, U Zličína* – viz zde 2.1.1.1), jednak pojmenování obsahující detoponymická adjektiva utvořená sufixem *-ský* (*Kateřinské náměstí, Lochkovský most* – 2.1.1.2). Pojmenování náležející do prvního z těchto dvou typů je však někdy obtížné odlišit od urbanonym vzniklých iradiací z pomístních jmen. Ulice *U Zličína* byla sice podle PrUI 3 nazvána „podle své polohy“, ovšem teoreticky název mohl vzniknout rovněž přenesením někdejšího pomístního jména *U Zličína* na nově vzniklou ulici. Pokud dané pomístní jméno není z dotčené lokality doloženo, zařazujeme urbanonymum mezi pojmenování motivovaná polohou.

2.1.1.1 Typ *Na Košince, Pod Zbuzany, U Hostavického potoka*

V analyzovaném materiálu je tento typ detoponymických urbanonym zastoupen celkem 48 jmény. Toponymem, které označuje relační objekt a následuje po předložce, je:

a) místní jméno

aa) jméno obce nebo městské části hl. m. Prahy: *Pod Zbuzany, U Zličína*

ab) jméno usedlosti nebo jiné místní části: *Na Košince, Nad Helmrovkou, Pod Nouzovem, U Habeše, Za Kačabkou*

b) pomístní jméno

ba) jméno lesa: *Pod Velkým hájem, U Roztockého háje, U Zátíší*

bb) jméno terénního útvaru: *Nad Smetankou, Nad Šancemi, Nad Podbabskou skálou, Pod Beránkem; Nad Dalejským údolím*

bc) jméno vodního toku: *Nad Libušským potokem, U Hostavického potoka, U Říčanky*

bd) jméno rybníka: *Nad Jordánkem, Nad Vernerákem, Pod Starákem, Za Kovářským rybníkem*

c) urbanonymum: *U Libeňského mostu*

Nejpočetněji se v analyzovaném materiálu vyskytuje předložka *nad* (15 urbanonym), následují předložky *pod* (12), *u* (10), *za* (6) a *na* (5). Toponyma vztahující se k relačním objektům jsou nejčastěji jednoslovná (39 případů), méně často dvouslovná se

¹³⁾ V přehledu jednotlivých typů uvádíme pouze příklady urbanonym, nikoli jejich kompletní výčet.

strukturou shodný přívlastek + substantivum (9).

2.1.1.2 Typ *Suchdolské náměstí, Zlíchovský tunel; Baňská*

Méně častá jsou pojmenování s orientační funkcí, která obsahují detoponymické adjektivum. V analyzovaném materiálu jsou zastoupena jedenácti doklady. Názvy ulic obsahující tuto adjektiva jsou ojedinělé, v analyzovaném materiálu jsou zastoupeny pouze dvěma případy. Jde o urbanonyma *Baňská* (ulice byla nazvána podle polohy v místní části *Báně*, lidově zvané *Baně*¹⁴⁾) a *Hornokřeslická* (podle polohy v bývalých Horních Křeslicích).¹⁵⁾

Četnější jsou však názvy jiných veřejných prostranství náležící do tohoto typu urbanonym. Polohou v určité místní části jsou motivovány názvy náměstí (*Kateřinské náměstí, Suchdolské náměstí*), mostů (*Lochkovský most* – nejde o most vedoucí k Lochkovu, ale o most nad údolím procházející kolem okraje zastavěného území Lochkova) a tunelů (*Zlíchovský tunel* – prochází pod místní částí *Zlíchov*). Hranice mezi směrem a polohou však není vždy ostrá (srov. pojmenování *Štěrboholská spojka*, které označuje komunikaci, která vede směrem k zastavěné části Štěrbohol, ale následně prochází po jejím okraji – je tedy „ve Štěrboholích“, ale zároveň vede „ke Štěrbohlům“).

Specifické je pojmenování obchvatu kolem Prahy *Pražský okruh*, které rovněž lze přiřadit ke skupině detoponymických urbanonym motivovaných polohou komunikací.

2.1.1.3 Typ *Podsychrovská, Mezichuchelská*

Ojedinělá jsou urbanonyma tvořená adjektivy vzniklými ze spojení předložky a toponyma vztahujícího se k relačnímu objektu. Jde pouze o pojmenování *Podsychrovská* (Horní Počernice), patřící ulici nazvanou podle polohy vzhledem k místní části *Sychrov*, a *Mezichuchelská*; toto jméno patří nové komunikaci, která spojuje *Malou* a *Velkou Chuchli*, nachází se tedy „mezi oběma Chuchlemi“.

2.1.1.4 Typ *Novolipanská*

Vzácná jsou i nově vzniklá pojmenování typu *Novolipanská* (stejně jako u předcházející kategorie zastoupená pouhými dvěma doklady). Interpretace jejich slovo-
tvorné struktury je nejednoznačná. Ulice *Novolipanská* byla podle PrUI 3 nazvána po-

¹⁴⁾ Srov. A. Profous, *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny*, I, 2. vyd., Praha 1954, s. 29.

¹⁵⁾ PrUI 3 nedopatřením uvádí, že ulice byla nazvána „podle polohy v Dolních Křeslicích“ (došlo k záměně s ulicí *Dolnokřeslickou*, o které je pojednáno již ve druhém dílu publikace (o. c. v pozn. 2, s. 146). V současné době se městská část Praha-Křeslice skládá z místních částí Křeslice a Pitkovice; Křeslice se již dále nedělí na *Dolní Křeslice* a *Horní Křeslice* (viz Statistický lexikon obcí České republiky 2005, Praha 2005, s. 92). A. Profous (o. c. v pozn. 14, II, Praha 1949, s. 392) však ještě zaznamenává jako samostatné vsi *Dolní Křeslice* a *Horní Křeslice*.

dle skutečnosti, že se nachází „v nové výstavbě na katastrálním území Lipany“. Toto urbanonymum by tedy bylo možné interpretovat obdobně jako název ulice *Starokošířská*, která byla pojmenována podle polohy ve staré zástavbě Košíř. Slovtvorným základem jména by tedy bylo sousloví *nové Lipany*, z něhož by urbanonymum *Novolipanská* bylo utvořeno komplexním způsobem kompozičně-derivačním.¹⁶⁾ Zcela vyloučit však nelze ani interpretaci, že jde o „novou ulici v Lipanech“ (srov. urbanonymum *Novochuchelská*, patřící v době pojmenování jedné z nejnovějších ulic ve Velké Chuchli). Urbanonymum by pak bylo třeba interpretovat jako „nová lipanská“; bylo by pak utvořeno čistou kompozicí.¹⁷⁾ Obdobně lze interpretovat název ulice *Novobohdalecká* (Michle, místní část Bohdalec).

2.1.1.5 Urbanonyma vzniklá iradiací z toponym

Méně výrazná je orientační funkce u urbanonym vzniklých iradiací¹⁸⁾ (tj. přenesením) z oikonym a anoikonym. I tato urbanonyma však pojmenovávají ulice podle polohy v místech, kde se nacházel objekt, k němuž se vztahuje dané místní či pomístní jméno, nebo podle polohy v blízkosti takového objektu. Vztah k relačnímu objektu je v tomto případě vyjádřen metonymicky. Vznik detoponymických urbanonym iradiací z toponym se podařilo prokázat nebo je velmi pravděpodobný v 35 případech.

Převládají zde jména vzniklá z anoikonym (konkrétně z pozemkových jmen) výrazně převládají – např. *K Březiněvsi* (pozemková trať *K Březiněvsi*), *Kotovka* (louka *Kotovka*), *Na Formance* (pole *Na Formance*), *Na přívozích*¹⁹⁾ (pozemek *Na pří-*

¹⁶⁾ Srov. P. Štěpán, o. c. v pozn. 4, s. 174.

¹⁷⁾ Podrobněji k této pozoruhodné kategorii urbanonym viz P. Štěpán, o. c. v pozn. 4, s. 175–176, k jejím paralelám v anoikonymech srov. P. Štěpán, Složená adjektiva v pomístních jménech v Čechách. In: J. Hladký – L. Rendár (eds.), *Varia XIX. Zborník abstraktov z XIX. kolokvia mladých jazykovedcov, Trnava – Modra-Harmónia 15.–17. 11. 2009, Trnava 2010*, s. 100–102 + CD-ROM, s. 381–385 – plná verze příspěvku).

¹⁸⁾ V současné onomastice se častěji setkáváme s termínem transonymizace (srov. R. Šrámek, o. c. v pozn. 6, s. 56), kterým se rozumí přenesení jména z jedné kategorie proprií do kategorie jiné. Podobně je tomu i u iradiace, kterou můžeme považovat za specifický případ transonymizace; na rozdíl od transonymizace je však u iradiace nutnou podmínkou fyzická blízkost daných objektů. Vzhledem k tomu, že tato vzájemná blízkost objektů je ve sledovaných případech velmi důležitá, přikláníme se v tomto konkrétním případě k úžeji vymezenému termínu iradiace (k němu viz V. Šmilauer, *Úvod do toponomastiky*, Praha 1963, s. 163–164).

¹⁹⁾ PrUI 3 uvádí, že podle usnesení hl. m. Prahy má být tato ulice ve Stodůlkách pojmenována podle pomístního jména uvedeného ve stabilním katastru, avšak v mapách stabilního katastru je dle PrUI 3 ve Stodůlkách zaznamenán pouze název polní trati *Na příkopech*. Dodejme však, že pomístní jméno *Na přívozích* je jako pojmenování honu zaznamenáno v soupisu pomístních jmen pro Stodůlky z roku 1970, uloženém v oddělení onomastiky Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

vozích). Vyskytují se však rovněž jména vzniklá přenesením oikonym, konkrétně pak jmen mlýnů a letohrádků (ulice *Spálený mlýn* a *Trojanův mlýn* byly nazvány podle polohy ulice vzhledem ke *Spálenému* a *Trojanovu mlýnu*, ulice *Michnovka* pak podle polohy vzhledem k bývalému Michnovu letohrádku, zvanému též *Michnovka*).

Volně lze k tomuto typu urbanonym přiřadit případy, kdy na ulici nebylo přeneseno celé dvouslovné toponymum, ale pouze jeho první (adjektivní) část. Adjektivum ve funkci shodného přívlastku je při tomto způsobu tvoření transponováno na substantivizované adjektivum (*Rohlovský mlýn* > ulice *Rohlovská*, *Dolnomlýnský rybník* > ulice *Dolnomlýnská*), nebo je připojeno (opět ve funkci shodného přívlastku) k jinému substantivu jiného rodu (*Slavičí údolí* > *Slavičí most*; jde o most vedoucí přes *Slavičí údolí*).

2.1.2 Jména vyjadřující směr

V porovnání se jmény vyjadřujícími polohu jsou pojmenování motivovaná směrem ulice mnohem méně početná. V analyzovaném materiálu je doloženo celkem 30 urbanonym náležících k tomuto typu, z nichž naprostá většina je tvořena předložkovým spojením (25 dokladů), vzácnější jsou urbanonyma tvořená detoponymickým adjektivem (5 dokladů).

2.1.2.1 Typ *Do Chuchle, K Chabům*

Pro vyjádření směru je v urbanonymii (podobně jako v anoikonymii) typické užití předložky *k(e)*, která se vyskytuje v jednadvaceti urbanonymech, ve třech pojmenováních pak byla využita předložka *do*. Sledovaná urbanonyma vyjadřují směr ulice k někdejší obci, současným městským nebo místním částem: *Do Čertous*,²⁰⁾ *Do Chuchle*, *K Blatovu*,²¹⁾ *K Chabům*,²²⁾ *K Chodovu*; dvorům a mlýnům: *K Hárunce*,²³⁾ *K Fantovu mlýnu*, méně často pak objektům anoikonymickým (*K Hlásku* – podle směru k lesu *Hlásek*, *K Palečku*, *K Vodici* – podle směru k rybníkům *Paleček* a

²⁰⁾ A. Profous (I, o. c. v pozn. 14, s. 337) uvádí *Čertousy* jako ves připojenou r. 1933 k Horním Počernicím; současné zdroje již tuto lokalitu neuvádějí (srov. Statistický lexikon obcí České republiky 2005, o. c. v pozn. 15).

²¹⁾ Lokalita *Blatov*, uváděná A. Profousem (I, o. c. v pozn. 14, s. 95) jako ves, místní část obce Újezd nad Lesy, již není v současných místopisných lexikonech zaznamenána (srov. Statistický lexikon obcí České republiky 2005, o. c. v pozn. 15).

²²⁾ A. Profous (o. c. v pozn. 14, II, Praha 1949, s. 3) zaznamenává *Chaby* jako vísku, místní část obce Třebonice. Statistický lexikon obcí České republiky 2005 (o. c. v pozn. 15, s. 96) zaznamenává v katastrálních územích Stodůlky a Třebonice několik základních sídelních jednotek, v jejichž pojmenováních je název *Chaby* doplněn rozlišujícími římskými číslicemi, případně i písmeny (např. *Chaby III B*, *Chaby V*).

²³⁾ Pojmenování *Hárunka* patří dle PrUl 3 bývalému poplužnímu dvoru, zvanému původně podle jeho majitele Arona z Čakovic *Aronovský*.

Vodice, K Václavce – podle směru ke studánce *Václavka, K Velké skále* – podle směru k terénnímu útvaru *Velká skála*).

2.1.2.2 Typ *Dobříšská*

Přestože urbanonyma tohoto formálního typu motivovaná směrem komunikací jsou u nás obecně poměrně hojná, v analyzovaném materiálu jsou zastoupena pouze pěti doklady. Ve dvou případech jde o pojmenování podle směru k sousední lokalitě (*Vidoulská /Jinonice/* – ulice vedoucí směrem k vrchu *Vidoule, Mirešická /Třebonice/* – ulice vedoucí směrem ke dvoru *Mirešice, Drahelčická /Třebonice/* – ulice nazvaná podle svého přibližného směru k obci Drahelčice, nacházející se cca 5 km od Třebonice), další dvě urbanonyma patří výpadovým komunikacím, nazvaným podle jejich vzdálenějších cílů: pojmenování *Dobříšská* označuje výpadovou komunikaci vedoucí směrem k Dobříši, *Lipská* pak k německému *Lipsku* (v tomto případě jde však pouze o přibližné vyjádření směru ke značně vzdálenému cíli).

2.2 Honorifikační detoponymická urbanonyma²⁴

Do tohoto oddílu zařazujeme poměrně nepočetná urbanonyma (konkrétně jde o 11 jmen), v jejichž motivaci sehrává dominantní roli připomínka určitého místa; pojmenování, v nichž je tato připomínka odsunuta do pozadí funkcí systémotvornou, probíráme v oddílu následujícím.

Velmi výrazná je honorifikační funkce u urbanonym *Chilská* a *Makedonská*. První z nich dostala v roce 1999 ulice v Praze-Chodově nesoucí do té doby podle svého směru k Hrnčičům název *Hrnčičská*. Ulice dostala dle PrUI 3 své nové jméno na základě návrhu starosty chilského hlavního města Santiaga de Chile. Tato změna názvu ulice je velmi pozoruhodná, neboť v současné době není obvyklé, aby byl název ulice s jasnou orientační funkcí nahrazen honorifikačním pojmenováním. Urbanonymum *Makedonská* pak v roce 2011 dostala nově vzniklá ulice na Proseku, a to na základě podnětu velvyslanectví Republiky Makedonie „k označení některé pražské ulice tímto názvem“ (PrUI 3).

S výraznou honorifikační funkcí se setkáváme rovněž v názvu ulice *Lisabonská* na rozhraní Libně a Vysočan; konkrétní honorifikační motiv k pojmenování této ulice se však nepodařilo zjistit.²⁵⁾

S českými dějinami souvisí pojmenování ulice *Naardenská* v Liboci, vycházející ze jména města, v němž byl pohřben J. A. Komenský, dále pak rovněž urbanonymum *Ochranovská*, patřící ulici v Benicích. Tato ulice byla pojmenována podle města

²⁴⁾ K honorifikační funkci urbanonym a toponym obecně srov. J. David, o. c. v pozn. 7 a 8.

²⁵⁾ Domněnka o souvislosti s Lisabonskou smlouvou se nepotvrdila: tento dokument byl v Lisabonu podepsán až koncem roku 2007 (srov. http://cs.wikipedia.org/wiki/Lisabonsk%C3%A1_smlouva, cit. ze dne 16. 9. 2012), kdežto ulice byla podle PrUI 3 pojmenována již v roce 2005.

Ochranov (Herrnhut) v Dolní Lužici, které bylo založeno roku 1722 moravskými bratry.²⁶⁾

S připomínkou konkrétního místa se setkáváme i v názvu ulice *Stradonická* (Dubeč), vycházejícím ze jména obce *Stradonice* na Berounsku, v níž se nachází významné keltské oppidum. Podle PrUI 3 toto urbanonymum „souvisí s názvem ulice Halštatské [...], má připomínat keltské osídlení středních Čech“. Mohlo by tedy jít o zárodek systému urbanonym souvisejících s archeologickými lokalitami a obdobími.²⁷⁾

Za zmínku stojí i název ulice *Mšecká* v Jinonicích. Dle PrUI 3 by toto pojmenování, odvozené od jména obce Mšec, nacházející se u Nového Strašecí, mohlo souviset se skutečností, že z okolí Nového Strašecí údajně „po roce 1685 do Jinonic přišla řada nových obyvatel“.

Obzvláště pozoruhodný je pak název prostranství u kostela svatého Ducha na rozhraní Starého Města a Josefova. Roku 2006 tato plocha dostala pojmenování *park Rosh-Ha'ayin*, a to podle izraelského města *Rosh-Ha'ayin*, se kterým má městská část Praha 1 smlouvu o partnerské spolupráci (viz PrUI 3).

2.3 Detoponymická urbanonyma vytvářející lokální systém

Většina nových urbanonym patřících do této kategorie (celkem 131 pojmenování) byla vytvořena se záměrem začlenit tato urbanonyma do již existujících lokálních urbanonymických systémů. Vznik nových systémů tohoto typu je zcela ojedinělý; kupř. v Hostivaři byl vytvořen nový systém podle jmen evropských hlavních měst, v jehož rámci zde byly pojmenovány ulice *Athénská*, *Berlínská*, *Bratislavská*, *Budapešťská*, *Rižská*.

K doplnění existujících systémů došlo například v Kyjích, kde je rozsáhlý systém pojmenování ulic podle českých rybníků.²⁸⁾ Z názvů rybníků (a jiných vodních ploch) byla nově utvořena urbanonyma *Lásenická* (*Lásenický rybník*), *Matenská* (*Matenský rybník*) a *Římovská* (vodní nádrž *Římov*). Podobně byl uhřetovský systém urbanonym vycházející z názvů řek (*Dunajská*, *Vyderská*, *Úpská* aj.) doplněn novými názvy *Blišnecká* (řeka *Blišanka*) a *Vlárská* (*Vlára*), podobně motivovaný systém v Čakovicích (srov. *Dyjská*, *Lužnická*, *Niská*, *Svratecká*, *Něvská*, *Myjavská* aj.) pak novým urbano-

²⁶⁾ Je však zapotřebí připomenout, že toto urbanonymum je součástí systému pojmenování ulic podle lužických měst v městské části Praha-Benice. Zatím do tohoto systému spadají pouze tři urbanonyma (další dvě pojmenování jsou *Chotěbuzská* a *Žitavská*), ovšem v této lokalitě s intenzivní zástavbou je pravděpodobné, že tento systém bude v budoucnu rozšiřován.

²⁷⁾ Pojmenování *Halštatská* však mezi detoponymická urbanonyma – striktně vzato – nepatří: nebylo totiž motivováno přímo toponymem, nýbrž archeologickým termínem *doba halštatská* (dle PrUI 3 byly v okolí této ulice učiněny archeologické nálezy z tohoto období).

²⁸⁾ K tomu viz P. Štěpán, o. c. v pozn. 4, s. 172–173.

nymem *Rýnská*. K urbanonymům podle italských měst v Horních Měcholupech (*Janovská, Livornská, Milánská, Parmská, Veronské náměstí*) byly přitvořeny nové názvy *Novarská, Padovská a Turínská*, k pojmenováním podle zemí nacházejících se na Blízkém Východě a v Africe (srov. např. *Alžírská, Angolská, Tuniská, Arabská, Jemenská, Syrská*), na sídlišti Červený Vrch pak názvy *Nepálská a Tibetská*.²⁹⁾

Z analyzovaných typů jsou však v hlavním městě nejrozšířenější systémy pojmenování podle českých obcí nacházejících se v určitých regionech. Nejpropracovanější systém tohoto druhu je v Újezdu nad Lesy (východní okraj Prahy), kde je zavedena rozsáhlá soustava urbanonym podle obcí z oblasti Kolínska a Kutnohorska.³⁰⁾ Názvy ulic rovnoběžných s hlavní komunikací přitom začínají postupně (ve směru od západu na východ) na *B-* (*Barchovická, Bečvářská, Bělušická, Borovská, Brzická, Budčická*), *C-* (*Cerhýnská, Církvická*), *Č-* (*Čankovská, Čekanovská, Čenovická, Čentická, Čížovská*) [...] až *M-* (*Machovická, Malešovská, Malotická, Měšínská, Miletická*), názvy ulic kolmých pak začínají postupně na *N-* (*Načešická, Nadějovská, Nechvalická, Nesměřická, Nespecká, Netušilská, Novolhotská*) až *Ž-* (*Žárovická, Žehušická, Žeretická, Žherská, Žichlínská, Žišovská, Žiželická, Žlebská*).³¹⁾ Abecední pořadí jednotlivých názvů je v tomto systému dodržováno relativně velmi přesně. Již v příspěvku věnovaném lokálním urbanonymickým systémům³²⁾ jsme upozornili, že úskalím tohoto propracovaného systému je jeho velmi obtížné doplňování. V jedné části Újezda nad Lesy, kde vznikla rozsáhlejší nová výstavba, byl proto zavedený systém zcela opuštěn (srov. ulice *Velebného, Roklova, Šlitrova, Bromova, Weissova, Hořejšího, Na Božkovně*), jinde byla snaha systém co nejvíce zachovat, ovšem zpravidla za tu cenu, že nové názvy jsou odvozeny od jmen obcí z jiných oblastí Čech.³³⁾ Zpravidla již také není možné zcela přesně dodržet abecední sled. Mezi ulicemi *Čenovickou* a *Čentickou* (viz příklad výše) kupříkladu vznikla ulice *Čelkovická*, jejíž název byl utvořen z oikonyma *Čelkovice*, patřícího místní části města Tábora, nově vzniklé ulice mezi ulicemi *Domanovickou* a *Druhanickou* byly pojmenovány *Donínská* (dle PrUl 3 byla ulice nazvána podle obce *Donín* na Lounsku; toto oikonymum patří též místní části Hrádku

²⁹⁾ Mezi ulice náležící do tohoto systému jsou dále vklíněny nově pojmenované ulice *Irská* a *Skotská*, které na daný systém navazují jen velmi volně.

³⁰⁾ Zcela ojediněle se objevují urbanonyma utvořená od oikonym z jiných regionů, např. *Nespecká* podle obce *Nespeky* na Benešovsku nebo *Račíněveská* podle obce *Račíněves* na Litoměřicku. Takových výjimek je ale u starších urbanonym v Újezdě nad Lesy velmi málo.

³¹⁾ Viz též P. Štěpán, Lokální urbanonymické systémy. In: M. Ološtiak (ed.), *Varia XVIII. Zborník príspevkov z VIII. kolokvia mladých jazykovedcov* (Prešov – Kokošovce-Sigord 3.–5. 12. 2008), Prešov 2009, s. 668, dostupné z <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Olostiak1/index.html>.

³²⁾ Viz P. Štěpán, o. c. v pozn. 31.

³³⁾ V této souvislosti srov. též pozn. 30.

nad Nisou) a *Dražická* (dle PrUI 3 podle vsi *Dražice*, která je místní částí Benátek nad Jizerou, srov. však též obec *Dražice* na Táborsku). V tomto případě se přesný abecední sled pojmenování podařilo dodržet.

Doplňovány jsou jak lokální systémy, u nichž existuje souvislost mezi polohou čtvrti v rámci Prahy a směrem, kterým leží region, jehož obce se staly základem vzniklého systému (např. v Libuši /jih Prahy/, kde je zaveden systém pojmenování ulic podle jihočeských obcí, vznikly ulice *Borotínská*, *Jistebnická*, *Vyšebrodská*, *Zlatokorunská*, v Dolních Chabrech /sever Prahy/, kde je soustava urbanonym vycházejících ze jmen severočeských obcí, byly nově vzniklé ulice pojmenovány *Citolibská*,³⁴⁾ *Klášterecká*, *Libochovická*, *Liboňovská*, *Ploskovická*, *Velemínská*), tak systémy, u kterých je tomu zcela naopak (ve Zličíně /západ Prahy/, kde je systém urbanonym utvořených z názvů jihovýchodomoravských obcí, nově vznikly mj. ulice *Milotická*, *Prušánecká*, *Tvrdonická*, *Vřesovická*).

V některých případech byl existující systém názvů ulic podle obcí z určitého regionu (jehož poloha zpravidla odpovídá umístění lokality v rámci Prahy) „narušen“ novými urbanonymy vycházejícími ze jmen obcí z jiných regionů. Kupříkladu v Horních Počernicích (severovýchod Prahy), kde se nachází rozsáhlý systém pojmenování ulic podle severovýchodočeských obcí vznikla urbanonyma vycházející ze jmen obcí jihomoravských (*Hustopečská*, *Podivínská*, *Rajhradská*) i obce západočeské (*Božídarská*). V Ďáblicích, nacházejících se na severu Prahy při výpadové komunikaci vedoucí do Mělníka, je zaveden systém pojmenování ulic podle obcí na Mělnicku; tento systém byl v posledních letech doplňován urbanonymy vycházejícími z názvů dalších obcí na Mělnicku (*Liběchovská*, *Nelahozeveská*), ovšem byl rovněž „narušen“ názvy *Borotická*, *Dražetická* a *Županovická*, odvozenými z oikonym *Borotice*, *Dražetice* a *Županovice*, jež patří obcím ležícím jižně od Prahy (na Dobříšsku).

2.4 Detoponymická urbanonyma odrážející majetkové poměry

Nepočetnou, avšak o to pozoruhodnější motivační skupinu pražských detoponymických urbanonym tvoří pojmenování odrážející majetkové poměry (viz zde výše 1.4). Náleží do ní čtyři nově vzniklá urbanonyma, z nichž tři odrážejí majetkové poměry v historii konkrétní lokality, pouze jedno v době vzniku urbanonyma.

Všechny tři ulice pojmenované podle souvislosti s historickými majiteli se nacházejí v Jinonicích: jde o ulici *Hlubockou* (toto pojmenování podle PrUI 3 odráží skutečnost, že Jinonice v minulosti patřily „hlubocké větvi rodu Schwarzenberků“), *Otopašskou* (podle souvislosti s bývalým majitelem Jinonic Albertem Pfefferkornem z Otopa-

³⁴⁾ PrUI 3 upozorňuje, že toto pojmenování by mělo znít *Citolibská*, protože bylo utvořeno od jména obce *Citoliby* na Lounsku. Podle A. Profouse (I, o. c. v pozn. 14, s. 282) zní však lidová forma tohoto oikonyma *Citoliby*; je pravděpodobné, že toto urbanonymum bylo utvořeno od ní.

chu, který Jinonice vlastnil na přelomu 16. a 17. století – srov. PrUl 3) a *Vacínovskou* (podle souvislosti s Pavlem Michnou z Vacínova, který vlastnil Jinonice v letech 1623–1632 – viz PrUl 3). Přestože tato tři urbanonyma jsou utvořena od toponym *Hluboká*, *Otopach* a *Vacínov*, jejich vztah k nim je značně oslaben.

Silnější vztah k základovému toponymu si uchovává urbanonymum *Sárská*, patřící ulici na rozhraní katastrů Třebonic a Stodůlek. Vztah tohoto pojmenování k současnému majiteli objektu nacházejícího se v této ulici je totiž skrytý; ani PrUl 3 se o něm nezmiňuje. Není však pochyb o tom, že název ulice byl motivován skutečností, že tato komunikace vede k hypermarketu Globus; tento maloobchodní řetězec založil podnikatel ze sárského města St. Wendel.³⁵⁾

3. Shrnutí, závěr

3.1 Analyzovaný materiál sestává z 274 detoponymických urbanonym, která byla v hlavním městě Praze zavedena v letech 1998–2011. Celkem v tomto období vzniklo 839 pojmenování ulic a dalších veřejných prostranství; detoponymická urbanonyma tedy tvoří téměř třetinu (32,7 %) všech nově utvořených pojmenování.

Z detoponymických urbanonym se ve sledovaném materiálu nejčastěji vyskytují pojmenování se systémotvornou funkcí (131, tj. 47,8 %) a s funkcí orientační (128, tj. 46,7 %), honorifikační funkce je dominantní jen u 11 (4 %) sledovaných jmen. Pouze 4 detoponymická urbanonyma (1,5 %) pak odrážejí majetkové poměry.

3.2 Věnujme nyní pozornost druhu a míře vztahu jednotlivých detoponymických urbanonym k lokalitám, z jejichž jmen byla tato urbanonyma utvořena. Nejsilnější je vztah k těmto lokalitám přirozeně v pojmenováních s orientační funkcí. Vztah ke konkrétnímu relačnímu objektu je základním konstituujícím prvkem tohoto typu pojmenování. Důležitý je vztah k toponymickému objektu rovněž u detoponymických urbanonym s honorifikační funkcí. Zde jde ovšem o vztah zcela jiného druhu: vztah ke geografickému objektu jako takovému je často upozaděn, do popředí se jako dominantní pojmenovací motiv nezřídka dostává připomenutí určité události nebo okolnosti spjaté s daným místem.³⁶⁾ K podobné situaci dochází též u jmen odrážejících majetkové poměry: i zde je vztah ke konkrétnímu místu odsunut do pozadí a nahrazen vztahem

³⁵⁾ Viz <http://cs.wikipedia.org/wiki/Globus%28obchodn%C3%AD%C5%99et%C4%9Bzec%29>, cit. 20. 11. 2011. Podobná je motivace urbanonyma *Skandinávská*, patřícího blízké ulici; viz též P. Štěpán, o. c. v pozn. 4.

³⁶⁾ Nejvíce je vztah ke konkrétnímu místu potlačen v urbanonymech motivovaných některými entitami, které byly nazvány podle určitého vztahu ke konkrétnímu místu. Jde např. o urbanonyma *Halštská* (viz pozn. 27; je zde souvislost s archeologickým termínem *doba halštská*) nebo *Schengenská* (pojmenování ulice u terminálů ruzyňského letiště připomíná Schengenskou dohodu, podepsanou roku 1985 v Schengenu). Tato pojmenování jsou na samé hranici kategorie detoponymických urbanonym.

k určité okolnosti, kterou v tomto případě představují konkrétní majetkové poměry. Nejslabší je potom vztah k toponymickému objektu u detoponymických urbanonym se systémotvornou funkcí. Hlavním motivem vzniku jmen tohoto typu je snaha vytvořit vhodným a snadným způsobem v určité lokalitě větší počet pojmenování ulic, která by spolu byla určitým způsobem spjata. Vztah ke konkrétní lokalitě je obvykle zcela odsunut do pozadí, a to zvláště tehdy, pokud je základem urbanonyma oikonymum patřící malé, málo významné vsi.

3.3 Na rozdíl od pražských detoponymických urbanonym, která byla utvořena v dřívějších obdobích, především pak v sedmdesátých letech dvacátého století, nově vzniklá pojmenování sledovaného typu nevykazují – až na zcela ojedinělé výjimky – odchylky od obvyklého způsobu tvoření detoponymických urbanonym. Zatímco v dřívějších obdobích byla formální stránka detoponymických urbanonym (a to především urbanonym se systémotvornou funkcí) natolik rozmanitá a vykazovala tolik nepravidelností, že si její analýza dokonce vyžádala samostatnou studii,³⁷⁾ tvoření detoponymických urbanonym v letech 1998–2011 je po formální stránce obvykle zcela pravidelné a nesetkáváme se zde již ani s nedopatřeními, která byla v dřívějších obdobích poměrně častá.³⁸⁾ Může to být dáno větší péčí, která je věnována tvoření nových pražských urbanonym. Nemalou roli však jistě sehrává i skutečnost, že většina nepravidelností a nedopatření v pražské urbanonymii vznikla v období po připojení celé řady okolních obcí k hlavnímu městu, kdy bylo zapotřebí ve velmi krátkém čase vytvořit značné množství nových urbanonym. Menší pestrost formální stránky novějších detoponymických urbanonym nám v tomto příspěvku umožnila věnovat větší pozornost motivaci jednotlivých typů sledovaných pojmenování a jejich funkcím.

Oddělení onomastiky

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

Valentinská 1

116 46 Praha 1

stepan@ujc.cas.cz

³⁷⁾ P. Štěpán, o. c. v pozn. 4.

³⁸⁾ P. Štěpán, o. c. v pozn. 4, s. 166–167.